ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Elk kind een schooltuin

Masterclass

Pedagogiek en didactiek in de schooltuin

25 november 2026 · Ingrid Boltjes

Waarschuwing

Deze masterclass gaat over **hoe** les te geven in de schooltuin.

Dus níet

- Geen leuke ideeën voor lesactiviteiten
- Geen lijst van welke onderwerpen aan bod zouden moeten komen
- Geen uitleg waarom schooltuinonderwijs zo belangrijk is

Dat vind je allemaal op de website van de Alliantie Schooltuinen.

Wél

- Inzicht in basisprincipes
- Structuur en handvatten
- Praktische tips om toe te passen bij het maken, voorbereiden en uitvoeren van schooltuinlessen
- Do's en don'ts

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Pedagogiek

Pedagogiek gaat over het leervermogen van kinderen. Dit leervermogen verandert gedurende het opgroeien.

Belangrijke begrenzingen om te onthouden:

Pas vanaf groep 3

leren kinderen lezen en schrijven, maar ze kunnen het dan nog niet!

Pas vanaf groep 4 (en 5)

leren kinderen de rekentafels en analoog klokkijken op het kwartier

Pas vanaf groep 6

komen breuken en decimalen

Pas vanaf groep 7

leren kinderen het metrieke stelsel ècht (oppervlakte, inhoud, gewicht etc)

Pas vanaf de brugklas (VO)

leren kinderen over fotosynthese....

Er zijn verschillende pedagogische stromingen, maar over 1 ding zijn ze het eens: **kinderen tussen 4-12 jaar leren in context van hun eigen concrete leefomgeving.**

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Didactiek

Didactiek gaat over de manier waarop het leren aangeboden wordt.

Daarbij is de allerbelangrijkste regel:

20 min

De **spanningsboog** van een volwassen mens = max. 20 minuten.

Zonder variatie is het gewoon onmogelijk om langer dan 20 minuten ergens de aandacht bij te houden. Bij kinderen speelt dan ook nog mee dat zij snel zijn afgeleid.

Een werkvorm mag dus max. 20 min. plaatsvinden.

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

7 didactische basisprincipes

1. **Motivatie**
   Enthousiasmeren, vooruitzicht bieden naar succes
2. **Geleidelijkheid**
   Klein beginnen, langzaam en stapsgewijs op- of uitbouwen
3. **Aanschouwelijkheid**
   Maak het zichtbaar – meer zintuigen is nog beter
4. **Activering**
   Iets uitvoeren met de lesinhoud
5. **Herhaling**
   Zowel op korte als lange termijn
6. **Integratie**
   Inbedden in wat al bekend is
7. **Differentiatie**
   In de breedte en/of de diepte, maar ook in de activering en herhaling

Dit hoeft niet allemaal tegelijk en het hoeft ook niet in 1 les, maar wel in een lesprogramma.

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

5 groepen didactische werkvormen

Interactie

Tussen de lesgever en de lerende(n): vraag-antwoord, brainstorm, feedback

Instructie

Van de lesgever aan de lerende(n): uitleg en voordoen

Samenwerken

Tussen de lerenden onderling: gezamenlijke of verdeelde taken

Opdrachtvormen

Van invulblad tot interview en van practicum tot presentatie

Spelvormen

Puzzels, speurtochten, kwartet, memory, tikkertje en ga zo maar door

Wissel af in werkvormen, ook binnen een werkvormgroep.

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Standaard lesopbouw

1 les heeft maximaal 3 leerdoelen, meer lukt NOOIT!

1 Intro

Leerdoel(en) benoemen, waarbij je ook teruggrijpt naar de vorige les(sen)

5 min

2 Informatie

Informatie brengen

5 min

3 Instructie

Wat en hoe ga je het doen (voordoen). Liever meerdere keren groep bij elkaar roepen en stapje uitleggen. Zorgt voor onderbreking (spanningsboog) en geeft ruimte voor correcties.

10 min of minder

4 Uitvoering

Kinderen werken zo zelfstandig mogelijk, met aanwijzingen en aanmoedigingen

max. 20 min per activiteit

5 Evaluatie

Terugkoppelen van de info en uitvoering naar de doelen van de les, kinderen zelf feedback laten geven

5 min

6 Afsluiting

Met vooruitblik op volgende les

2 min

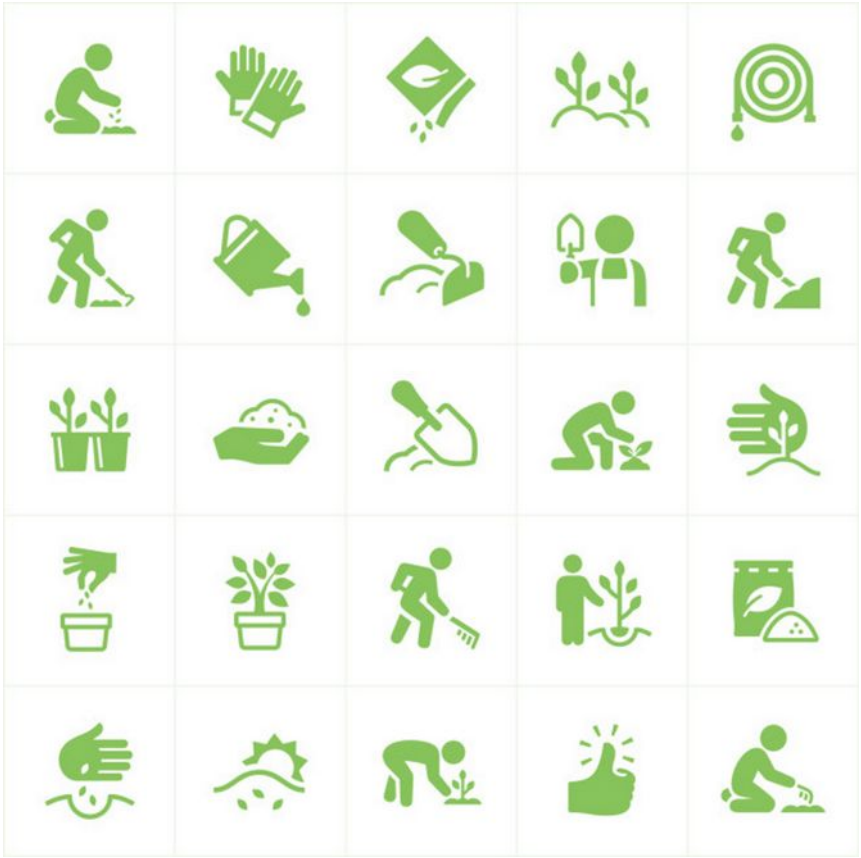
ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Lesritme kaarten

Plaatjes in plaats van praatjes

Geeft in 1 oogopslag de hele les weer

Zonder uitleg weten de kinderen enigszins wat er van ze verwacht wordt.

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Directe instructie

Er zijn duizenden manieren om les te geven, maar wat werkt?

Voor praktisch werken is **directe instructie** het meest effectief.

Bovendien is het simpel en snel.

Stapsgewijs:

1. Doel benoemen.
2. Activeren van voorkennis, terugblik vorige les(sen)
3. Korte uitleg van de activiteit.
4. Voordoen van de activiteit terwijl je ‘hardop denkt’.
5. Begeleide stapsgewijze inoefening, controleer telkens of ze het correct doen en begrijpen, dan pas volgende stapje.
6. De leerlingen maken opdrachten of beantwoorden vragen om te laten zien dat ze het doel beheersen.
7. Zelfstandige uitvoering.
8. Afsluiting: doel terugvragen en vooruitblik volgende doel.

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Coöperatieve werkvormen en klassenmanagement

Binnen- en buitenkring

Binnen en buitenkring met de gezichten naar elkaar toe.

- Kinderen mogen 30 sec iets vertellen aan degene tegenover hen, wissel na 30 sec. binnen en buitenkring af.
- Laat na 1 minuut de buitenkring 3 plaatsen opzij schuiven.
- Herhaal 2x 30 sec elkaar wat vertellen.
- Elk kind heeft 2x iets mogen vertellen.
- Alle kinderen hebben aandacht gekregen.

Manager

Manager voor 1 onderdeel, bv iets uitdelen, spullen verplaatsen of rechercheur naar verloren gereedschap.

- Let op: dit nooit als ‘straf’ inzetten.
- Wissel kinderen af, zodat ze allemaal een keer aan de beurt komen.
- Zeer effectief voor kinderen die moeite hebben de aandacht erbij te houden of anderen te veel afleiden.

Genummerde hoofden

Van elk groepje 1 kind bij jou laten komen, iets vertellen of voordoen en hen het aan de rest van hun groepje laten uitleggen/voordoen.

Of ook: nrs 1 zaaien of planten, nrs 2 geven water, nrs 3 wieden, nrs 4 verslag leggen, nrs 5 meten etc.

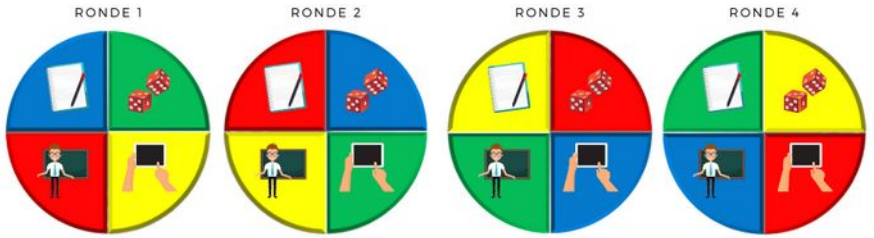
- Natuurlijk wel regelmatig rollen wisselen zodat alle kinderen alles een keer doen.

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Circuit

- Afwisselende kleine activiteiten die de groepjes redelijk zelfstandig kunnen uitvoeren. 1 activiteit begeleid je evt. zelf.
- Evenveel activiteiten als groepjes.
- Per activiteit duidelijke instructie(kaart)
- Per groepje 1 persoon verantwoordelijk voor de materialen.
- Steeds wisselen na xx minuten zodat elk groepje elke activiteit heeft gedaan.

	groep 3	groep 3	groep 4	groep 4
Ronde 1:	Leerkracht	iPad	Spel	Werkboek
Ronde 2:	Werkblad	Leerkracht	iPad	Spel
Ronde 3:	Spel	Werkblad	Leerkracht	iPad
Ronde 4:	iPad	Spel	Werkboek	Leerkracht

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

De schooltuin

Structuur en duidelijkheid: alles op een vaste plek (consistent), labelen/bordjes, herhaald benoemen

Benoem wat er tussen de lessen in is gedaan en door wie

Onkruid is functioneel: een perfect onderhouden tuin is niet erg leerzaam

Kinderen geven zelf aan dat ze liever een tuintje delen, dan een tuintje alleen *(delen van verantwoordelijkheid, gezelliger, meer kans op succes, burgerschap)*

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Leerkracht/ouders/vrijwilligers

Iedere volwassene is Juf of Meester

(zorg dat je hun namen kent en gebruik ‘U’)

De taken van deze juffen en meesters leg je hardop aan de kinderen uit, dus:

“Met Meester Klaas gaan jullie de bonenstokken zetten aan de achterkant van je tuin”

“Bij Juf Selma haal je 2 slaplantjes op”

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Materialen

Bij praktisch werken gaat vaak veel (van jouw kostbare) tijd verloren door gedoe met materialen en uitdelen.

Het kost even tijd, maar **bereid juist je materialen en het uitdelen/klaarzetten goed voor.**

Vaak is het verstandiger om de leerlingen zelf hun materiaal te laten pakken, voor zaden kun je bv pillendoosjes gebruiken

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Orde!

Een hele of halve klas van 15+ kinderen is mogelijk om zelfstandig les te geven.

- Kinderen zijn het gewend (alleen jijzelf misschien niet)
- Wat op school geldt, is op de tuin net zo (zorg dat je de schoolafspraken kent)
- Aardig, leuk en grappig gevonden willen worden werkt averechts.
- Kinderen hebben een grote behoefte aan duidelijkheid en structuur.

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Orde! Consequent vs consistent

Consequent

oorzaak-gevolg of actie-reactie

- Geen uitstel of nog 1,2,3, kansen/waarschuwingen.
- Directe (kleine) consequentie op ongewenst gedrag.
- Maar ook op gewenst gedrag: geef kleine complimentjes (ook non-verbaal).

Voorbeeld: Je laat iets vallen -> je raapt het op.

Consistent

samenhangend, stelselmatig, voorspelbaar

- Elke keer dezelfde opbouw, afspraken consistent doorvoeren.
- Zorg dat je zegt wat je doet en doet wat je zegt.

Voorbeeld: Je begint élke les met het benoemen van het leerdoel.

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Concrete situaties

1 Het viooltje

Na de eerste les worden de naambordjes bij de tuintjes verwisseld om de kinderen beter over de tuin te verdelen. Eén kind raakt overstuur: hij herkent zijn eigen viooltje aan de kleur en wil absoluut niet naar een ander tuintje. Hij gaat op slot en wil niet meer meedoen.

2 De aardappels water geven

De lesgever legt nadrukkelijk uit dat kinderen water op de aarde moeten gieten en niet over het blad. Een jongetje giet vervolgens heel ijverig water over alle bladeren. De lesgever wordt boos: heeft hij soms niet geluisterd? Dan blijkt dat het jongetje Oekraïens is en het Nederlands nog onvoldoende begrijpt.

Concrete situaties

3 Een kind dat niet doet wat de opdracht is aanspreken.

4 De groep is chaotisch en het lijkt onmogelijk om de ‘reguliere’ les te volbrengen, omdat je constant kinderen kwijtraakt die andere dingen gaan doen.

5 Je krijgt het idee dat kinderen helemaal niet op de schooltuin willen zijn. Ze zijn alleen maar met elkaar aan het giechelen en letten niet op.

6 Een paar kinderen springen echt in het oog, ze zijn zó enthousiast en fanatiek, dat ze al je aandacht als begeleider vragen omdat ze alles willen weten en goed doen.

7 Je bent gewend om met 4 extra ouders / vrijwilligers de les te geven, maar vandaag zijn er twee ziek. Hoe ga je toch goed om met de groep?

8 Hoe betrek je de groepsleerkracht bij het schooltuinprogramma?

Intervisie

Een van de snelste en effectiefste manieren om (van en met elkaar) te leren.

Maar niet zomaar een beetje meekijken, zowel de kijker als bekekene moeten er wat aan hebben. Dus: **spreak af waar je op gaat letten of waar je wilt dat op gelet wordt.**

Kijker: Maak aantekeningen en schrijf Tip – Top – Tips

Neem tijd om na te bespreken en maak de afspraak voor de volgende (omgekeerde) intervisie.

Tip Top Tip

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

Zet op je verlanglijstje voor SinterKerst

1

Natuur en Techniek geven - praktische vakdidactiek voor het basisonderwijs

Frans van Bussel, Mart Ottenheim, Herman de Jongh

ISBN 9789023256250

2

Praktische didactiek voor natuur & techniek

Jos Marell, Els de Vaan

ISBN 9789046907245

3

Natuurlijk, buiten leren! Een praktische leidraad voor buitenonderwijs

Juliet Robertson

ISBN 9789461183262

4

De Groene Hemel

Bert Ydema

ISBN 9789021534077

ALLIANTIE SCHOOL TUINEN

ALLIANTIE
SCHOOL
TUINEN
8 september 2021
Elk kind een schooltuin
ivn
natuur
educatie

Dank je wel!